

Sygn. akt I ACa 811/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 stycznia 2017 r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi I Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący : SSA Dariusz Limiera

Sędziowie : SA Michał Kłós (spr .)

SA Jacek Pasikowski

Protokolant: stażysta Iga Kowalska

po rozpoznaniu w dniu 4 stycznia 2017 r. w Łodzi na rozprawie

sprawy z powództwa **M. M. (1) i M. M. (2)**

przeciwko **T. S.**

o zachówek

na skutek apelacji pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi

z dnia 21 grudnia 2015 r. sygn. akt I C 1596/13

I. z mienia zaskarżony wyrok w pkt 1 sentencji w ten tylko sposób, że zasądza objęte tym punktem kwoty od T. S. na rzecz M. M. (1) i M. M. (2) z ustawowymi odsetkami od dnia 21 grudnia 2015 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku i ustawowymi odsetkami za opóźnieniami od dnia 1 stycznia 2016 roku oraz umarza postępowanie w sprawie w zakresie roszczenia o zapłatę odsetek ustawowych za okres od dnia 20 listopada 2011 roku do dnia 20 grudnia 2015 roku;

II. o ddala apelację w części obejmującej zaskarżenie orzeczenia o kosztach procesu;

III. u marza postępowanie apelacyjne w części obejmującej zaskarżenie wyroku w zakresie uwzględniającym powództwo o główne i oddalającym wnioski o rozłożenie zasądzonych kwot na raty;

IV. zasądza od pozwanej T. S. na rzecz powodów M. M. (1) i M. M. (2) kwoty po 2.700 (dwa tysiące siedemset) złotych tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego ;

V. poleca wypłacić powódce T. S. z kasy Sądu Okręgowego w Łodzi kwotę 3.023,50 (trzy tysiące dwadzieścia trzy i 50/100) złotych tytułem zwrotu połowy opłaty od cofniętej apelacji, uiszczonej przez powódkę w dniu 8 kwietnia 2016 roku.

Sygn. akt I ACa 811/16

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 21 grudnia 2015 r. Sąd Okręgowy w Łodzi w sprawie z powództwa M. M. (1) oraz M. M. (2) przeciwko T. S. o zapłatę kwot po 130.096, 63 zł tytułem zachowku zasądził od T. S. na rzecz M. M. (1) oraz M. M. (2) kwoty po 125.660,75 zł na rzecz każdego z nich z ustawowymi odsetkami od dnia 20 listopada 2011 r. do dnia zapłaty; oddalił powództwo w pozostałej części, zasądził od T. S. tytułem zwrotu kosztów procesu na rzecz M. M. (1) kwotę 16.509,68 zł i na rzecz M. M. (2) kwotę 3.617 zł oraz nakazał pobrać od T. S. na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Łodzi kwotę 7.349,88 zł tytułem nieuiszczonych kosztów sądowych.

Sąd Okręgowy ustalił, że J. M. (1) pozostawiła po sobie dwoje dzieci: T. S. i J. M. (2). Przy dziedziczeniu ustawowym cały zatem jej majątek przypadłby dzieciom, w częściach równych, czyli po 1/2 części. Poza sporem było również i to, że J. M. (2) został wydziedziczony w testamencie przez J. M. (1).

Pozwana nie kwestionowała prawa powodów do zachowku. Strony procesu były zgodne odnośnie do składników wchodzących do masy spadkowej po zmarłej, ale co do ich wartości ich stanowiska były rozbieżne (według powodów wartość spadku wynosiła 1.040.773,30 zł, a według pozwanej 229.800 zł).

Sąd Okręgowy ustalił, że łącznie stan czynny spadku po J. M. (1) wynosi 1.005.286 zł. Wartość majątku wchodzącego w skład przedmiotowego spadku określono według stanu z dnia 10 kwietnia 2010 r. oraz cen aktualnych.

W konsekwencji wynikająca z powyższych rozważań suma stanowiąca 1/8 wartości spadku wynosi 125.660,75 zł jako należny każdemu z powodów zachowek. Żądanie przewyższające Sąd Okręgowy jako nieuzasadnione oddalił.

O odsetkach ustawowych od zasądzonej należności głównej Sąd pierwszej instancji orzekł na podstawie art. 481 § 1 k.c. Sąd Okręgowy zaznaczył, że termin spełnienia świadczenia - zachowku - nie jest oznaczony w przepisie, ani nie wynika z właściwości zobowiązania, dlatego pozwana zobowiązana była spełnić je niezwłocznie po wezwaniu do wykonania (art. 455 k.c.). W niniejszej sprawie powodowie wykazali dowodami w postaci pisemnych wezwań i potwierdzeń ich nadania oraz odebrania, że przed wytoczeniem powództwa wezwali pozwaną do zapłaty zachowku. Pozwana otrzymała wezwanie w dniu 7 listopada 2011 r. i powodowie wyznaczyli jej termin zapłaty na dzień 16 listopada 2011 r. Żądanie zatem przez powodów odsetek od dnia 20 listopada 2011 r. jest w całości uzasadnione.

Sąd Okręgowy nie znalazł podstaw aby zasądzone roszczenie rozłożyć na raty. Istotne znaczenie dla rozważenia czy zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności ma postawa pozwanej, która już od 2011 r. miała świadomość o ciężącym na niej zobowiązaniu świadczenia na rzecz powodów. Pozwana w grudniu 2012 r. sprzedała lokal mieszkalny, a więc miała już pewną większą część świadczenia. Do chwili obecnej również miała możliwość gromadzenia pozostałej części. Pozwana posiada łączny dochód w kwocie 2.961 zł i zdaniem Sądu Okręgowego trudno uznać, że jej usprawiedliwione wydatki w całości pochłaniają uzyskiwany dochód. Ponadto, nawet gdyby przyjąć za pozwaną, iż nie posiada żadnych oszczędności, to rozłożenie świadczenia na raty nie byłoby celowe. Zastosowanie instytucji z art. 320 k.p.c. ma sens wówczas, gdy spełnienie świadczenia rozłożonego na raty jest realne. Pozwana zaś powołując się na bardzo trudną sytuację materialną, nie wykazała w jaki sposób mogłaby spłacać zasądzone świadczenie.

Koszty procesu w rozpoznawanej sprawie poniesione przez M. M. (1) wyniosły 16.509,68 zł (6.505 zł z tytułu opłaty sądowej, 6.387,68 zł z tytułu wynagrodzenia biegłego P. K., 3.600 zł -koszty zastępstwa adwokackiego i 17 zł - opłata od pełnomocnictwa). Pozwany M. M. (2) poniósł je w wysokości 3.617 zł (3600 zł – z tytułu kosztów zastępstwa adwokackiego, 17 zł – z tytułu opłaty od pełnomocnictwa).

Z dochodzonej kwoty 130.096,63 zł powództwo uwzględniono do kwoty 125.660,75 zł. Powodowie wygrali zatem proces w 97 % i są traktowani tak jakby ich powództwo uwzględniono w całości zgodnie z art. 100 zd. 2 k.p.c. A zatem pozwana jako przegrywająca proces w całości winna pokryć koszty poniesione przez swoich przeciwników procesowych. Skoro zatem M. M. (1) poniósł te koszty w wysokości 16.509,68 zł, a M. M. (2) w kwocie 3.617 zł, Sąd Okręgowy zasądził w/w kwoty na ich rzecz od pozwanej.

Nieuiszczone koszty postępowania wyniosły 7.349,88 zł (6.505 zł -opłata sądowa, 844,88 zł - wynagrodzenie biegłego P. K. za opinie uzupełniające). W/w koszty wyłożono tymczasowo ze Skarbu Państwa toteż Sąd Okręgowy na podstawie

art. 113 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych sprawach cywilnych (t. j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1025 z późn. zm. dalej jako "u. o k.s.c.") pobrał od pozwanej kwotę 7.349,88 zł tytułem nieuiszczonych kosztów sądowych.

Powyższy wyrok zaskarżyła pozwana w całości. Zarzuciła w zakresie orzeczenia w przedmiocie odsetek oraz kosztów procesu naruszenie przepisów: prawa materialnego, to jest art. 481 § 1 i art. 455 k.c. przez ich niewłaściwe zastosowanie oraz art. 5 k.c. poprzez jego niezastosowanie, polegające łącznie na zasądzeniu na rzecz powodów odsetek ustawowych od dnia 20 listopada 2011 r. do dnia zapłaty, podczas gdy wartość nieruchomości ustalono według cen z daty ustalania zachowku, co powinno skutkować zasądzeniem odsetek dopiero od daty wyrokowania, zaś przyjęte przez Sąd Okręgowy rozstrzygnięcie doprowadziło do nieuzasadnionego uprzywilejowania powodów kosztem pozwanej, bowiem dopiero w dniu wyrokowania została potwierdzona zasada uprawnienia powodów do należnego im zachowku, ponadto zaś na przestrzeni postępowania wartość nieruchomości aż do uznania opinii biegłego w wyroku Sądu pierwszej instancji nie była znana. Co więcej, zasądzenie odsetek od dnia wezwania do zapłaty w świetle okoliczności sprawy, w tym dotyczących samej pozwanej sprzeciwia się zasadom współżycia społecznego i powoduje niewypłacalność powódki niwecząc jej dotychczasową trudną choć spokojną egzystencję. Ponadto zarzuciła naruszenie przepisów prawa procesowego, to jest art. 98 § 1 i 3 w zw. z art. 99 k.p.c., w zw. z § 2 pkt 1 i 2 w zw. z § 6 pkt 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (t. jedn.: Dz. U. z 2013 r., poz. 461 z późn. zm. dalej jako: „rozporządzenie z 2002 r.”) poprzez ich wadliwe zastosowanie w zw. z art. 102 k.p.c. poprzez jego niezastosowanie, a w rezultacie zasądzenie na rzecz powodów kosztów zastępstwa adwokackiego według pełnej stawki minimalnej podczas gdy przekraczały one znacznie wysokość kosztów niezbędnych do celowego dochodzenia praw i celowej obrony, w szczególności zaś nie odzwierciedlały niezbędnego nakładu pracy adwokata, charakteru sprawy ani wkładu jego pracy w przyczynienie się do wyjaśnienia i rozstrzygnięcia, w szczególności zaś nie powinny być one zasądzone w tej wysokości wobec trudnej sytuacji życiowej i materialnej pozwanej.

Pismem z dnia 11 marca 2016 r. pozwana cofnęła apelację w części zaskarżającej wyrok Sądu pierwszej instancji w zakresie punktu 1 sentencji wyroku, w którym Sąd Okręgowy zasądził od T. S. na rzecz M. M. (1) oraz M. M. (2) kwoty po 125.660,75 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wydania wyroku w pierwszej instancji do dnia zapłaty, w części zaskarżającej wyrok Sądu pierwszej instancji w zakresie punktu 2 sentencji wyroku, w którym Sąd Okręgowy oddalił powództwo w pozostałej części, co do wniosków apelacyjnych w części w jakiej wniosła o przeprowadzenie przez Sąd drugiej instancji dodatkowego dowodu z opinii biegłego lub dopuszczenie dowodu z opinii innego biegłego na okoliczność wartości nieruchomości zgodnie z jej szczególnymi uwarunkowaniami rynkowymi oraz rzetelnym zastosowaniem metody lub metod odpowiadającym tym uwarunkowaniom, w części w jakiej wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez oddalenie powództwa w części zasądzonej od powódki na rzecz pozwanych kwoty po 125.660,75 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wydania wyroku w pierwszej instancji do dnia zapłaty, w części w jakiej w ramach wniosków ewentualnych wniosła o rozłożenie świadczenia na 10 (dziesięć) rat płatnych do końca listopada każdego roku w każdorazowej wysokości 1/10 zasądzanego świadczenia wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wymagalności każdej z rat, wnosząc w tym zakresie o umorzenie postępowania apelacyjnego i orzeczenie o kosztach według norm przepisanych.

W odpowiedzi na apelację powodowie wniesli o jej oddalenie i zasądzenie od pozwanej na ich rzecz zwrotu kosztów zastępstwa adwokackiego za postępowanie odwoławcze.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja w zakresie rozstrzygnięcia w przedmiocie zasądzonych odsetek okazała się zasadna tyle tylko, że nie ze względu na przyczyny w niej podniesione.

Podkreślić należy na wstępie, że pozwem z dnia 9 września 2013 r. powodowie wniesli o zasądzenie od pozwanej kwot po 130.096,63 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 20 listopada 2011 r. do dnia zapłaty, a zatem od daty przyjętej przez Sąd pierwszej instancji w zaskarżonym wyroku. Słusznie w wywiedzionej apelacji skarżąca jednak podniosła, że pełnomocnik powodów na rozprawie w dniu 8 grudnia 2015 r. ostatecznie wniósł o zasądzenie odsetek od należności

z tytułu zachowku od daty wyrokowania - (protokół posiedzenia z dnia 8 grudnia 2015 r. czas nagrania: 00:47:00 – 00:48:55). Okoliczność tę potwierdził także pełnomocnik w wywiezionej odpowiedzi na apelację - (k. 655). Powyższe oznacza zatem cofnięcie powództwa w zakresie odsetek od dnia 20 listopada 2011 r. do dnia 20 grudnia 2015 r. (tj. do dnia poprzedzający wydanie wyroku w sprawie), której to okoliczności Sąd pierwszej instancji nie dostrzegł wydając zaskarżony wyrok. Wskazać należy, że apelująca wprawdzie wprost nie podniosła zarzutu naruszenia art. 321 k.p.c., jak trafnie zauważyła to pełnomocnik powodów w odpowiedzi na apelację, jednakże podkreślić należy, że w uzasadnieniu samej apelacji T. S. zaznaczyła, że pełnomocnik powodów wnosząc o zasądzenie odsetek od daty wyrokowania ograniczył tym samym żądanie pozwu, wskazała zatem na fakt cofnięcia powództwa w tym zakresie, co dało podstawę do korekty wyroku przez Sąd Apelacyjny i zasądzenie odsetek ustawowych od dnia 21 grudnia 2015 r. do dnia 31 grudnia 2015 r. oraz ustawowych odsetek za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 r., o czym Sąd odwoławczy orzekł na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. Sąd Apelacyjny w oparciu o art. 355 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. umorzył przy tym postępowanie w sprawie w zakresie roszczenia o zapłatę odsetek ustawowych za okres od dnia 20 listopada 2011 r. do dnia 20 grudnia 2015 r.

Na marginesie jedynie należy podkreślić, że o zmianie rozstrzygnięcia w powyższym zakresie zdecydowały jedynie względy procesowe, o których mowa powyżej. Wbrew twierdzeniom pozwanej, nie ulega bowiem wątpliwości, że zachówek jest od początku długiem pieniężnym (por. wyrok SN z dnia 15 grudnia 1999 r., I CKN 248/98, Lex nr 898244), a przepisy nie określają terminu wymagalności roszczenia z tytułu zachowku, wobec czego powinno ono zostać spełnione przez zobowiązanego, zgodnie z art. 455 k.c., niezwłocznie po wezwaniu przez uprawnionego do zachowku. Ustalenie jego wysokości na podstawie cen obowiązujących w chwili wyrokowania (por. uchwała SN (7), zasada prawna, z dnia 26 marca 1985 r., III CZP 75/84, OSNC 1985, Nr 10, poz. 147) nie przesądza o tym, że w każdym przypadku, od tej daty dopiero będą przysługiwały odsetki na rzecz uprawnionego.

W judykaturze przyjmuje się, że o stanie opóźnienia zobowiązania z tytułu zachowku można mówić wówczas, gdy zobowiązany znalazł już wszystkie obiektywnie istniejące okoliczności pozwalające mu racjonalnie ocenić zasadność i wysokość zgłoszonego roszczenia z tytułu zachowku. Może to więc nastąpić także w dacie poprzedzającej chwilę wyrokowania (por. wyrok SN z dnia 7 lutego 2013 r. II CSK 403/12, LEX nr 1314389 oraz z dnia 17 września 2010 r., II CSK 178/10, ibidem). Jak wyjaśnił SN w wyroku z dnia 17 kwietnia 2009 r., III CSK 298/08, OSNC - ZD 2009, nr 4, poz. 107), ostatecznie żądana i zasądzona przez sąd wysokość zachowku nie ma znaczenia dla wymagalności samego roszczenia. Za takim stanowiskiem przemawia również deklaratoryjny charakter orzeczenia o należnym zachowku, który sprawia, że zobowiązanie o charakterze bezterminowym przekształca się w zobowiązanie terminowe w wyniku wezwania wierzyciela do spełnienia świadczenia skierowane do dłużnika (art. 455 k.c.), a wyrok sądowy potwierdza tylko zasadność tego wezwania wskutek istniejącego wcześniej zobowiązania do świadczenia zachowku. Taki punkt widzenia potwierdza też orzecznictwo na tle innych rozstrzygnięć o deklaratoryjnym charakterze (zob. wyrok SN z dnia 22 lutego 2007 r., I CSK 433/06, Lex nr 274209 i wyrok SN z dnia 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05, niepubl.).

W pozostałym zakresie apelacja podlegała oddaleniu, o czym Sąd Apelacyjny orzekł na podstawie art. 385 k.p.c.

Sąd Apelacyjny nie znalazł bowiem podstaw w realiach niniejszej sprawy do zastosowania art. 102 k.p.c. Zaznaczyć należy, że podstawową zasadą, znajdującą zastosowanie przy rozstrzyganiu o kosztach procesu jest zasada odpowiedzialności za wynik (art. 98 k.p.c.), co oznacza, że koszty procesu, w tym zwrot kosztów poniesionych przez przeciwnika procesowego obciążają tego, kto proces przegrywa. Art. 102 k.p.c. ustanawia natomiast zasadę słuszności, która jest odstępstwem od reguły odpowiedzialności za wynik procesu i jako wyjątek zasada ta nie może być interpretowana rozszerzająco. Pozwana, zarzucając naruszenie art. 98 § 1 i 3 w zw. z art. 102 k.p.c. wskazała, że obciążenie jej pełnymi kosztami procesu na rzecz strony powodowej, w tym kosztami zastępstwa adwokackiego było niezasadne i przekraczało znacznie wysokość kosztów niezbędnych do celowego dochodzenia praw i celowej obrony, nie odzwierciedlały przy tym niezbędnego nakładu adwokata, charakteru sprawy ani jego wkładu w przyczynienie się do wyjaśnienia i rozstrzygnięcia, a nadto zdaniem skarżącej nie powinny być one zasądzone w tej wysokości wobec trudnej sytuacji życiowej i materialnej pozwanej.

Zaznaczyć należy, że art. 102 k.p.c. nie konkretyzuje w żaden sposób pojęcia wypadków szczególnie uzasadnionych. Ocena czy taki przypadek zachodzi pozostawiona została sądowi orzekającemu w sprawie, który musi mieć na uwadze całokształt okoliczności sprawy. Zastosowanie zasady słuszności wyrażonej w powołanym przepisie jest suwerennym uprawnieniem jurysdykcyjnym sądu i ocena, czy wystąpił przypadek szczególnie uzasadniony należy do sądu. Zwrócić należy uwagę na dyskrecjonalny charakter wymienionego przepisu, co oznacza, że wprowadzenie jego zastosowanie może być kontrolowane przez sąd wyższej instancji, ale ewentualna zmiana orzeczenia w tym zakresie powinna mieć miejsce wyjątkowo, tylko w razie stwierdzenia, że dokonana ocena jest dowolna i zupełnie pozbawiona podstaw. Pozwana uchylając się od obowiązku zapłaty zachowku, mając świadomość jego słuszności, doprowadziła do zainicjowanego postępowania i zaangażowania w niego sądów (okręgowego i apelacyjnego) do jego prowadzenia przez prawie pięć lat, zaś powodów uwikłała w spór, pociągający za sobą zarówno konieczność ponoszenia kosztów sądowych, jak i wynagrodzenia reprezentującego ich interesy pełnomocnika. Sam przy tym fakt, iż pełnomocnik powodów wstąpił do procesu dopiero na dalszym etapie postępowania nie oznacza, że koszty zasądzone tytułem zastępstwa procesowego są wobec powyższego nienależne. Zaznaczyć przy tym należy, że sama sytuacja ekonomiczna strony przegrywającej, a tylko na tę okoliczność de facto powołuje się skarżąca, nawet tak niekorzystna, że strona bez uszczerbku dla utrzymania własnego i członków rodziny nie byłaby w stanie ponieść kosztów, nie stanowi podstawy zwolnienia - na podstawie art. 102 k.p.c. - od obowiązku zwrotu kosztów przeciwnikowi (por. postanowienie SA w Łodzi z dnia 21 marca 2013 r., I ACa 1097/12, LEX nr 1311972). Z powyższych względów apelacja w tym zakresie nie mogła odnieść zamierzonego skutku.

W punkcie III wyroku Sąd Apelacyjny umorzył postępowanie apelacyjne w części obejmującej zaskarżenie wyroku w zakresie uwzględniającym powództwo główne i oddalającym wnioski o rozłożenie zasądzonych kwot na raty z uwagi na częściowe cofnięcie powództwa.

Zgodnie bowiem z art. 391 § 2 zd. 1 k.p.c., w razie cofnięcia apelacji sąd drugiej instancji umarza postępowanie apelacyjne i orzeka o kosztach jak przy cofnięciu pozwu. Na mocy zacytowanego przepisu, sąd jest związany cofnięciem apelacji i nie może kontrolować tej czynności procesowej, co wynika z zasady dyspozycyjności (rozporządzalności) i autonomii woli skarżącego (por. art. 203 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.).

Sąd Apelacyjny mając na uwadze powyższe uznał, że to pozwana przegrała proces w całości, pomimo iż zarzut co do odsetek okazał się trafny, i wobec powyższego zasądził od pozwanej na rzecz powodów kwotę po 2.700 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego na podstawie art. 100 zd. 2 k.p.c. Na koszty te złożyło się wynagrodzenie pełnomocnika powodów, które zostało ustalone na podstawie § 6 pkt 6 w zw. z § 13 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 2002 r.

W punkcie V wyroku Sąd Apelacyjny polecił wypłacić T. S. z kasy Sądu Okręgowego w Łodzi kwotę 3.023,50 zł tytułem zwrotu połowy opłaty od cofniętej apelacji, uiszczonej przez powódkę w dniu 8 kwietnia 2016 r., o czym orzekł na mocy art. 79 ust. 1 pkt 3a u. o k.s.c.